



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## Universitätsbibliothek Paderborn

### Habacvc Propheta

Habakuk

Argentorati, 1526

VD16 B 3952

Capvt Primvm.

**urn:nbn:de:hbz:466:1-35974**

tia sua complectitur populū, & in ulnas reclinat. Hoc est consolatur eos & sustentat quemadmodum triste plorans puellus amplexu suscipitur, ut sileat & pacatus sit. quādoquidē, si Deus ita uelit, melior futurus sit.

## CAPVT PRIMVM.

Onus, quod uidit Habacuc propheta,

**E**X ipso statim textu clarescit, Habacuc diu, ante Babylonicam captiuitatem, floruisse, quomonus se uidisse adfirmet. In Hebræa enim lingua propheta, uidentes aut contemplantes adpellantur, quod antea in spiritu uideant & contemplantur futura. Vnde & Iesaja uolumen suum uisionem super Iuda & Ierusalem nominat, quod de futuris que ipsæ spiritu prauiderit, agat. Abadia item librum suum, uisionem Abadia inscribit. Amos præterea scribit, quod Amazia iussit eum cedere hisce uerbis. Tu uidens, seu contemplator, Amouete hinc in terram Iuda. Huiusmodi uerborum nos adsuesieri oportet, nempe quod Hebraice propheta, uidentem sonet, ueluti qui futura & occulta, quæ alijs sepulta sint, uideat. In hunc modum futurum super Ierusalem uidit Habacuc malum, per regem scilicet Babylonie, unde consolatur & amplexatur populum ut ad fidem & spem ardentius inuitet.

Quam ob causam autem Onus adpellat, quomonus illud esse debeat? Nam multo consolatur fortius, quā  
premut.



ANNO TATIONES.

premit. In more est prophetis, ut uaticinia sua, onera,  
 Hebraice Mascha uocent. Idq; inde, ut Ieremia indi-  
 cat, profluxit, quod per frequenter populum prophe-  
 te corripuerunt, eisq; iram Dei minati sunt, ut & ne-  
 cessarium est, Concionatorem, semper redarguere  
 populum, quoniam boni pauci, mali uero multi sunt.  
 Porro quom id agerent Adagium inde nascitur, ut  
 uulgus diceret, Quid concionatus est? tumq; respon-  
 deretur. Iterum in nos concionatus est, Nos semper de-  
 liquimus. In nos perpetuo faba cuditur, nobisq; mina-  
 tur. ut hodie etiam dicitur, Infernum nobis calentem,  
 Satanam uero migrantem faciunt. Ex eo itaq;, quod  
 Prophetæ semper aliquid super eos uenturum enunci-  
 arent, Sermones illorum, onus nominabant. Hoc est  
 aliquid quod superingruat, iamq; impendeat atq; fe-  
 ratur super eos, ut eos ilico tangat, Sicut ira Dei & ul-  
 tio in singulis horas pendet, & fertur supra impios,  
 tametsi non sentiant. Ea de re uide, si lubet Ieremiam.  
 24. Quomodo uerbum Dei Mascha adpellabant, ut  
 adeo male haberet ea res Deum, ut uel inuideret. Dum  
 ergo & Habacuc de futura super Ierusalem ad afflictio-  
 ne uaticinatur, quamuis consoletur magis, quam ter-  
 reat, Concionem tamen suam onus uocat, uulgata o-  
 mnium prophetarum & populi consuetudine. Nam  
 & in ea primum interminatur. Vel ideo, quod eos hu-  
 miliet & terre faciat, si quo modo uitam suam innoua-  
 re, futurumq; auertere malum uelint.

B 3 Quousq;



Quousq; Domine clamabo & non  
exaudies? Quousque uociferabor ad  
te, super iniuriã, & non auxiliaberis?

Hic & culpam & populi delicta, ob quæ diuinam  
super illos animaduersionem, uenire necessariũ esset,  
orditur. Orditur autẽ uehementi exclamatione, ac pre-  
catione ad Deum, ac si succenseret ideo Deo, quod tam  
diu ad peccatum connueat, admittatq; , secure adeo se  
se excusare homines. Perinde atq; dicat. Multum uobis  
quidem prædico, sed nihil iuuat. Verbum meum spre-  
tum est, neq; quisquam se corrigit, sed potius ad dete-  
rius permutatur. Quare quo me uertam, nescio, nisi  
ut tibi conquerar. Tu uero talem te geris, quasi nec ui-  
deres nec audires me. Quæ non ideo proponit Habac-  
cuc, quod cum Deo uel delitiget uel contendat, quem-  
admodum uerba ferè sonant. Verum enim uero, ut  
per hæc attonitum reddat populum, & ad innouatio-  
nem uitæ alliciat, demonstratq; , quàm iure, ira ista si-  
ue onus, illis certissime impendeat. cum nullius planè  
concionis, interminationis, exhortationis, nullius de-  
niq; orationis, aduersum illos factæ, cura tangantur.  
Quo simul indicat, quod uehementer in redarguendo  
populo, in suis concionibus, institerit, multaque ideo  
molitus sit, sed nullum sermonibus suis inuentum lo-  
cum. Deinde, quod multa sollicitudine, & angustia,  
populi nomine, uratur, futuræ tum ultionis, tum degra-  
nationis



ANNOTATIONES.

uationis causa, lubenter anticipaturus poenam, & ab eadem liberaturus iudeos. Hi uero utrumque nihilum curant neque credunt instare onus, nec à peccatis desistere, peccatorum in morem, auent. ut quamdiu non sentiant, non credant, quantumuis uel minis, uel correptionibus impetantur.

Quare permittis, ut uideam ærumnam & laborem? Quare rapinam ac temeritatem circum me demonstras?

Videmus hic de Iudaico eum populo loqui, neque dum de rege Babylonis sermonem eius esse. Queritur enim quàm in malo sint, res terra, statu, quod pessima circa eam facinora contingant, ad quæ tamen conuiuendum illi sit, quandoquidem prohibere non possit. quare prædicationis illum tædet, ut optimum quenq;, qui lubens anteuertere supplicium cupiat, ac pios reddere mortales molitur. Vbi enim animaduertit, omnino nihil è concione sua fructus pro manare, sed planè deterius fieri, poenitet eum ferè prædicationis, nec tamen potest, nec audet, propter electos aliquot omittere. Atq; hoc in nostri nobis tum consolationem, tum exhortationē scriptum est, ut ne rarū aut mirū uideatur, si pauca ex doctrina nostra, uitam suam corrigant, sed magis in deterius prolabantur. Pleriq; enim omnes ferè concionatores, præsertim neophyti, dum primū ex ustrina procedunt, arbitrantur, protius



nus & manibus & pedibus insigne esse debere, ac illico fieri permutariq; quicquid dixerint. Caterum illic longe errant, quom neq; Prophetae nec Christus ipse consequi tanta potuerint. Habet aut res, ut uulgo dicitur, Iunior es, q̄ ut ueteratores, in bonos uiros transformare queas. Idem uati huic Habacuc occurrit, quem supra quam dici possit, male habet, quod doctrina sua, nolit mera operatio, actusq; fieri.

Duae ille Hebraee uoces Auen & Amal, quas ego ad afflictionē & laborem uerti, sepius, maxime in Prophetis coniunctim ponuntur, opusq; est ut nobis familiariores faciamus, geminum enim usum complectuntur. Alter quo nauseam & grauamen significant, ut germanice de arduis negocijs, ac intricatis causis dicitur. Hic ist muhe und arbeyt. Hoc opus hic labor est; Ita & Psal. 89. de senio confectis ait. Quod si diu uixerint, ad octuaginta perueniunt, quod supra est. Auen et Amal est, afflictio & miseria uel labor est. Eo quod senum difficilis & infelix res uitaq; sit. Alter, quod iniquitatem, nephas & malitiam significant, quo modo Prophetis in usu est. ubi in impios inuecti, pessimam illorum uitam afflictionem & laborem nominant, ut Psal. 9. de Antichristo ait. Sub labijs tuis afflictio & labor. Idq; eam ob causam. Pseudodidascali enim, Impijq; homines, sua malicia, & mendaci doctrina, multum alijs damnum dant, quippe quos depraedantur, deglubunt, detrahunt aliquid rei, premunt, seducunt, atq; imitilia



ANNOTATIONES:

inutilibus legibus, ac intollerabilibus operibus onerant  
 & degrauant. Quemadmodum & nos uerbo infortu-  
 nij gemma uia utimur. Primum, quod simpliciter, si-  
 niſtrū euentum accidensq; damnū ſignificat, quod ſine  
 peccato fit. Secundo, quod etiam ſcelus & κακότης  
 χυίος denotet, ut ſi uerbero quispiam, aliquid mali de-  
 cernat ſecum, dicere ſolemus. Ille infortunium inſtitu-  
 it, id eſt, ſceleſtum facinus, per quod alijs, dein & ipſe  
 malum obuiaturum ſit. Huiusmodi autem differentia  
 & uſus, ex oportunitate linguarum & hiftoriarum  
 accipienda ſunt.

Subindicat ergo hiſce Habacuc, quiſ rerum fuerit  
 ſtatus in terra Iuda, ſe concionatore, nempe adſlictio  
 & labor illic ſuere. Hoc eſt, nulla charitas, nulla ami-  
 citia, nulla ueritas neque fides inter mortales fuit, ſed  
 quiſq; ſua que ſtuerunt, aliusq; aliam anteuertit, ſe fel-  
 lit, ad hæc rapuit, furatus eſt, quoquo tandē modo, iux-  
 ta ipſius interpretationem, qua inquit. Quare oſten-  
 dis prædam & iniuriam circum me? Ac ſi dicat. Eius-  
 modi adſlictionem & laborem accipio, quo alter alte-  
 ri, quod ſuum eſt aufert, temerario in ipſum impetu ra-  
 ptus. Apud Hebræos, duo illa uerba Rapina atq; Te-  
 meritas fortem ſignificationem habent. Primum, nõ  
 ſimplicem rapinam indicat, ſed ueluti perditionem ac  
 depopulationē, ſicut domus aliqua uel ciuitas deſtrui-  
 tur et deſolatur. Quo dicere uult Propheta, quomodo  
 alius alium perdat, & ad inopiam redigat, edibus,

B s agris



agris adeoq; cunctis bonis priuentur, non secus ac si  
perditi desolatiq; essent, ut & in ciuitatib. tum pro-  
uincijs fieri solei, ubi nulla siue equitas, siue ordinatio  
locum habent, diuites & tyranni pro sua libidine quid  
uis perpetrant. Vnde & altera dictio temeritas uoca-  
tur, hoc est, Iniuria, ceu ij, quibus nulla sit cordi iustitia  
Que duo uerba sic germanice reddidimus. Sie treybe  
citel gewalt, und uer der ben einander in der Stadt. Me-  
ram iniuriam exercent, perduntq; alius alium in urbe

Atqui nondum uides hic, quod Habacuc uel idola-  
trie, uel aliorum peccatorum causa in Iudeos inue-  
hatur, ceterum ob ea peccata modo, que aduersus pa-  
ximum fiunt, ut eo temporis beatos floruisse homines  
oporteat, qui pure diuinum cultum conseruauerint.  
Eum uero fides & Charitas uulgo defuit, auaritia, u-  
sura, & iniquitate obsessio. Porro nulla Deo cultu-  
ra grata est, quantumuis ingens existat, ubi proximo  
quis malum dederit, ut Hoseæ. 6. ait. Oblationes no-  
lo, sed beneficentiam. Et Matth. 5. Relicto munere tuo  
ante altare, uade reconciliare fratri tuo. Quom ergo  
sibi uicissim noxij sint & iniurij, rursum minatur eis  
interitum & iniuriam per regem Babylonicum, iuxta  
Dei consuetudinem, qua pro sua bonitate quemuis iue-  
dicat & punit, secundum eius merita.

#### Iniuria anteuertit ius.

Ostendit hic, quid temeritatem & internitionem  
uocet. Nepe qd nulla iustitia defenditur aut asseritur,  
sed sola



ANNOTATIONES.

sed sola iniuria felici successu progreditur. Quo simul optimates ac maiores terræ attigit. Alacriter sese unâ cum prædicatione sua & increpatione periculo exposuit, potentes taxans. Porro & ipsum seditiosum dånatumq; oportuit, quom talis sit, qui magistratum cõtemptibilem reddere uelit apud subditos. Id enim seditiosum dici nunc in usu est, si quando Principes ac magistratus per uerbum Dei corripiantur, nec libera illis ad quidiuis perpetrandũ uia permittatur, ut ita in pessimis suis institutis nõ etiam prædicentur commendanturue. Iam nullius culpa in terris peccatur, quàm sublimioris potestatis, cui diuinitus ad coercendos ac puniendos fontes traditus est gladius, ipsa tamen interim ne dũ laxas iniustitiæ habenas smit, cæterum ipsa quoq; committit ubi enim seuerus magistratus est, sæpe apud subditos omittitur, quod alioqui fieret.

Habacuc uero increpando pergit, nihil seditionis calumniam, ueritus, peccantesq; inter optimates potissimum arguit, futurum terræ malum illis totum attribuens. Nam uti dictum est, non eos idololatriæ, idolorumue, immo neq; communium uulgi scelerum, quælia sunt, mentiri, circumuenire, adulerari, nepotem esse & cætera, causa reprehendit, Sed enim ob iudicij tum uiolentiam tum iniquitatem, ut conciones eius tantummodo in Magistratus & iudices ordinatæ sint. Quod ipsum postea & pœna satis indicat. Ne buchadnezar enim præstantissimã, populi modo partem secum



secum abducebat, solis pauperibus, tenuibus, agricolis & hortulanis in terra relictis. 4. Reg. ul. Quasi Deus re ipsa dicturus esset, Soli magnates demeruerunt, unde ipsi poenam soli etiam luent. Et ferè in omnibus Dei castigationibus sic fit, ut potestas supplicium ferat potissimum, & precipitur, relicto in terra populo. Excellentiore enim in populo uigere potestatem necessesse est, cui subiaceat populus aequè, atque domino suo equus. Porro non multum plebi curæ est, si domini sui aut primores, scelesti, ab alio quodam è throno deiciantur, siue meliore, seu in malitia pari, ut adeo in terris punitio DEI ferè sit, id quod Maria canit. Potentes è thronis deicit, abiectos autem exultat. A condito enim mundo ad hunc usque diem, liquido apparet, ut alterum Regum per alterum, alterum Dominorum per alterum deiciat, aliosq; in thronum collocet, relictis terra populoq;. Nisi ubi cum hominibus simul etiam terram uastare decreuerit, ut in Sodomâ & Gomorra cognitum est.

In hunc modum Regem Israel per Regem Assyriorum, & rursus Regem Assyriorum, per Regem Babylonis, deinde Regem Babylonis, per Regem Medorum deiecit. Persarum item Regem per Alexandrum graecum. Regnum graecum per Romanos. Romanum per Gothos ac Thurcas comminuit. Et suum arietem, si mundus diutius consisterit, tandem sentiet Thurca. Et ita tam in Imperijs uel Monarchijs, quàm regnis, tam

maioribus



ANNOTATIONES.

maioribus quam minoribus dominationibus, nihil aliud, quam ruinam & resurrectionem alternam, cernere est, quasi uniuersus orbis nihil aliud sit, quam assidua conflictatio, (qualem heroes equis colluctantes in ludis serijsq; certaminibus exhibere solent) atq; equitatus, ubi mutua fiat compunctio, & fractio, ubi nihil uat, quam qui occumbat, occumbat, qui sedeat, sedeat. Idq; totum iniquitatis & iniurie nomine, ut culpa sit potestatis, si res non recte in terra passim geratur. At qui diabolus archimonarcha huius mundi illos ita agit, ut gladio diuinitus sibi commissio inique abutantur, quemadmodum et mundus reliquis dei bonis abutitur, quom tamen non possit non esse gladius, uti edere & bere. Atqui Deus semper a manibus illorum per successione tollit, alijsq; propter abusum subministrat. Sic perpetuo gladius ac potestas in mundo perdurant, persone uero, quibus commissio est potestas, semper de ieiuntur uel eriguntur iuxta sui meritum uel demeritum.

Id uero Iudaeis imposuit, caecitatemq; adduxit, ne Habacuc uerbis adhiberent fidem, quod tum idololatrie tum simulachrorum expertes erant, uidebantur sibi iusti, propitiumq; habere Deum, ut nihil minus, quam tantam eius expectarent iram, id quod & hodiernum adusq; diem eius populi natura est, omnium adulatorum & operantium sanctorum instar qui semper sese praecunctis alijs Deo dilectos esse filios, nec se iram posse mereri



mereri credunt, illud Michæ in corde suo uoluntantes. Heccine deus in mentem suam induceret &c. Si eterni se peccatores confessi essent, Habacuc paruissent, timore, humilitate, uitam suam emendaissent, ne super eos ingruisset poena, Nineuitarum exemplo. Hæc uero dñi negligunt, certissime colligitur, quod Habacuc pro stulto & inutili concionatore, se uero pro innocētibus ac ueris dei liberis habuerint. Qualiter & nostros hodie Spirituales facere uidemus, qui in horrendissimis peccatis et blasphemijs deo et in seruire, et grati esse putant.

Quare hæc Habacuc sententia, Iniuria superat in iustitiam, haud ægre in mundo permanebit. ut & uulgatum sit adagium, quo nemo non iniuriam clamat. Id uero nequaquam nobis mirum uideatur. Oportet nec non debet ita fieri, est enim iste uerus mundi colos. Nā ubi omnia iuste administrantur, & cuncta recte succedunt, illic non amplius mundus, mundanaue gubernatio est, sed ipse Deus met. Et si Iniustitia, Iustitiam non pre-occuparet, Satanas mundi princeps perseuerare non posset, sed sola diuina foret administratio. Neque tamen impunita sunt commissa Deus, sed, ut mundus a peccato non desistat, sic nec Deus a supplicio, semper alium deponens, alium rursus in sedem per successum collocans, ut Daniel secundo ait. Transfert regna, & liaq; instituit. Et Solomo in adagijs suis uigesimo octauo. Propter peccata terræ, multos ipsius esse Principes oportet. Vbi uero homines rationis compotes



ANNOTATIONES.

ac prudentes fuerint, dominus eorum diutius uiuit.

Propterea uacillabit lex neque felicem tandem successum habebit iudicium.

Hoc est, non secundum legem Dei agitur, sed legē flecti & incuruari necesse est, iuxta eorum temeritatem. Eos enim hoc loci taxat, qui de iure gloriantur, nec ullo pacto uideri uolunt, iniuste quicquam perficere, ceterum aliquot aucupatur literas, quas uel inuitas ad sensum suum detorquent, ut quod uelint, significet. Ut & hodie iuriscōsulti nostri sumo suo iure faciūt, ubi putreis malaq; causas habuerint, et iuri tamen huiusmodi nasum fingūt, ut causam & iustā et bonā fieri oporteat. Hoc demū Habacuc legē nutare uocat, q̄ oēs bonae causae & impediatur et ad umbilicū perducere ne queant. Illic enim uerus legis intellectus in aurā agitur, atq; contemptui habetur, unde ipsi hac ratione abeunt, postquā iure ad suā sententiā detorto, superiores facti sunt. Horū referus est mundus, bonorūq; numero cēsentur, nec alio illis cognomine insignire cuiquā licet. Deus aut̄ nihilominus illis & minas & poenā intēdit, nec illis hoc donaturum se demū significat. Quid multa? Pauca admodum iustae causae ad rabulas istos deferuntur, quod & ipsi sentiunt ac faciunt. Neq; enim sic nummati essent, sed potius stipem colligerent, qui in toti auri & sericei conspiciuntur, si male causae nō essent.

Quoniam



Quoniam impius circumuenit iustum  
propterea iudicium peruersum egredi-  
tur.

Hic uides quod ueritas istas intelligat, quibus in  
foro litium, alter aduersus alterum utitur. De quare  
et Michæas ait. Quam supremus exigit, illam iudex  
fert sententiam. Et magni heroes cordis sui cupiditate  
loquuntur, cōturbantes ita populū. Quod enim hic ait.  
Impius imponit iusto, idē est quod Paulus. 2. Thessa. 2.  
ἐξουσιάζει ἡσέου uocat, ubi alius alij fallaciam intendit, et  
insidijs circumuenit, ut iustus iniustā habere causam  
cogatur. Hi uero longe sceleratiores sunt manifestis tu-  
furibus, tum nebulonibus. Publici enim scelerosi, palā  
aduersus legē peccāt, ut nemo non sentiat ac tāgat etiā  
hi uero iusti esse, et quod iniustū est pro iusto haberi uo-  
lūt. Dupliciter ita nefarij existētes, primū q̄ inique ag-  
gūt. Secūdo, q̄ iniustitiā istam suā iure uenustā reddūt  
ac, si Christo placet, defendūt, qd̄ priore deterius est.  
Quom enī Habacuc hic p̄nūciat, oportere uacillare le-  
gē, ac peruersa florere iudicia, aperte palā illos uel di-  
gito mōstrat, qui iniuste cū iure et sentētię latiōe agūt,  
quo suam exornēt causam. Statū ergo terrę nunc ha-  
bemus, nempe q̄ sceleratis impostorib. referta fuerit,  
maxime inter proceres, qui tamen noluerunt uideri  
tales, duplici malo alijs noxam adferentes. Altero,  
quod iniuste cum illis agant. Altero, quod alio-  
rum



A N N O T A T I O N E S :

rum iustam causam iniustam faciant, ac sub specie bonorum uirorum desperati sint nebulones, Quod & coram Deo et hominibus odiosum est, nec ideo perditum tollerare potest Deus, sed, ut sequitur, punit.

Videte inter gentes & contemplantini, & uicissim admiramini, & obstupescite, quoniam certe profecto faciam in diebus uestris, quod non credent, ubi narratum illis fuerit.

Prædictis nebulonibus poenam hic minari incipit, ac primo fiduciam illorum & securitatem tollit, quæ nitebantur. Fidebant enim in hoc, quod populis Dei essent peculiaris, quodq; Deus Hierosolymis in templo sancto suo commoraretur. Quæ urbs ad illum usq; diem sepe numero insignibus miraculis defensa erat, non solum aduersus finitimos ac circumiacentes ducatus & regna, cæterum & aduersus potentissimum orbis imperium, quod Assyrij tum tenebāt, quod licet antea totum Israelem & deuastarat, & abduxerat, ante Ierosolyma tamen, Iehiscia regis temporibus, summo decore obruebatur, ut una nocte centena millia, & octuaginta quinque millia amitteret, & ad fugam se uertere demum cogeretur. Quapropter ridiculum admodum, & nugæ planè uidebantur Iudeis, quæ hic Habacuc & reliqui Prophetarum uaticinabantur, de Hierosolymorum deuastatione. Neq; credere unquam

C      poterant,



poterāt, donec ita fieri uiderent. Adeo illo fidebant, quod Deus Hierosolymis secum demoraretur. Neque profecto exigua fuit audacia, siue confidentia, a qua se ratio non potuit auertere. Ibi tum pseudopropheta ingesserunt se, qui Scripturæ deprompserunt sententias, quibus Christum uenturū Deus pollicetur, & Dauidicæ sedis magnificentiam, & similia. Erga quos Habacuc, eiusq; similes, qui planè contrariū adsercbant, omnes oportuit esse mēdaces. Nec enī cōgruebat inter hęc duo, magnificū fore regnū, & iuxta destruendum

Taxat ergo nunc Habacuc arrogantia & si- (idē) ducia illorū dicens: Videte inter gentes, Contēplamini et obstupescite inter uos. Ac si dicat, In uos desiguis oculos, de uobis tantū præclara sentitis, omnino tuū certū estis, q̄ Deus uobiscū tantū magnifica operetur, quæ omnes gentes demirentur, ut et hæcenus fecit. Iam uero uidete & respicite, quid nam per gentes acturus sim. Ego rē semel uertā, et per gētes itē faciā, quæ uobis et rara et stupēda erunt, ut nō credatis etiā, donec sentiatis et expiamini, sed enim prophetas meos Habacuc & Ieremiā, illorūq; similes, stultorū, adeoq; nugatorū loco habeatis, nec reputetis meū esse uerbū, quod illi nunciāt. Sicut et Zedechias rex credere nō poterat quod Ieremias ad eā rem prædicabat: unde acerbabat eū, interrogās, num uerbū ex deo esset. Iere. 33. Ecquid admirabilius operari poterat deus, quā q̄ per hostes suos, gētes, thronū suum, tēplum suū, ciuitatē et popu-

lunt



ANNOTATIONES.

lum suū destrueret, que aduersum cūctas gentes usq;  
eō inclita reddiderat, cōseruari q; quorū perpetuus  
Deus, & protector esse promiserat.

At uero per hoc abūde satis indicat, se nolle, aliqua  
nos re fidere, nisi in sola sua tū gratia, tū misericordia,  
Vides nanq; iudeis hic nihil prodesse, q; populus Dei  
sint, q; sint de semine Patrum, q; legem Dei, templum,  
sedem, ciuitatem, & populū possideant, neq; iuuare, q;  
tot, tantaq; hactenus in ijs gesta sint, neq; quōd pmissi-  
onem Dei habeant. Quam ob causam? Quōd hæc o-  
mnia, citra fidem & spiritum haberi queant, ut & bo-  
na iudeorum pars habebant. Porro ubi sine fide &  
spiritu possidentur, nihil fit, nisi quōd culpa augetur.  
Qui enim plura habet, ab eo plura exiguntur. Ad  
hæc, arrogantes, temerarios, tutos, curiosos, cri-  
stasque erigentes homines reddunt, qui ideo super-  
cunctos attollunt sese, quibus huiusmodi non conti-  
gere, se solos peculiarem esse populum Dei uolen-  
tes, reliquis omnibus contemptis & condemnatis. Id  
uero perferre non potest Deus, ut quo quisquam,  
præterquam in una sua gratia fidat, unde illud cum  
uniuersis in idem sperantibus interire sinit. Quod  
quom caro & sanguis credere nō possit, quippe, cui ni-  
mis mirū sit, cuius uel fiducia tuta sit, experiri cogitur,  
ut et iudeis hic obuenit. Fidci nanque & spiritus,  
nulla illis ratio erat, arbitrabanturq; paulo ante nu-  
C 3 merata



merata satis esse, ut populus Dei adpellaretur, ac ideo protegerentur, qua opinione prorsus ad internitione precipitantur. Quae omnia & nobis dicta sunt, qui nomine & specietenus Christiani sumus, qui de baptismo, religione, & officio, super omneis, tam Gentes, quam Iudeos gloriamur, ac iuxta fidei tamen & spūs aequae uacui sumus, atque illi, ut adeo uel nos tandem per illos interire oporteat, quos iam adspernamur, ac nobis deteriores iudicamus, ut Iudeis per Chaldaeos contigit.

Oboritur hoc loci, quæstio, quomodo cum hoc textu quadret, quod D. Paulus Acto. 13. hanc sententiam ita recitat, Videte, inquit, ne ueniat super uos, quod scriptum est in Prophetis, Videte contemptores, & admiramini, & obscuramini, Quoniam ecce operor opus in diebus uestris, quod non credetis, quando uobis quisquam narrabit. Quod haud dubie, de Christi resurrectione Paulus citat, quem admodum eius locitextus cogit, quod neque hodie Iudæi credunt. Habacuc uero hanc sententiam de terræ uastatione, per Babylonis regem uentura, ob delicta populi, profert, ut manifeste in ipsius uerbis uidemus. Ad hæc respondendum est, quod hæc autoritas, ceu communis sermo, in non dissimili casu, suscipitur à D. Paulo. Nam de quouis opere Dei uenturo, sic bene mihi dicere licet, Ecce Deus aliquid faciet, quod nemo credet, siue prædicetur, siue canatur. Mundus enim Dei uerbo non credit, donec in experimento



ANNOTATIONES.

experimento repererit. Quare hac sententia recte ad  
ingens illud opus, quo terra uastanda erat, Habacuc  
autur. Et Paulus ne utiquam impertinēter ad maximū  
Dei opus de Christi resurrectione utitur, qd' tū factum  
erat, nam neutrum credebatur. Sicut & indies quibus  
cūq; scripturæ authoritatibus uti possumus aduersus  
Papam & impios, quas de Hierosolymorum uastatio  
ne Propheta prædixerunt, ut si dicam, Effecit Deus  
in Papatu, quæ nemo unquam credidisset, quisquis etiā  
nunciasset. Atq; porrò in eo faciet, quæ iam nemo cre-  
dit, etiam si prænuncientur, attamē cognoscetur olim.  
Tantūdem Habacuc uult dicere, Sanè Deus quicquam  
operabitur, quod non creditis, dum dicitur, donec ipsi  
experiamini. Quod uero D. Paulus ait, Respicite con-  
temptores, & Habacuc, Videte ad gentes &c. in caus-  
sa est, quòd aliam translationem Paulus sequutus sit. In  
quo tamen nihil situm est, eadem enim utrinque  
mens est.

Ecce enim concitabo chaldæos, gen-  
tem amaram & celerem, pertranseun-  
tem septa terræ, ut occupet habitatio-  
nes non suas, gentem atrocem atque  
terribilem.

He sunt mina, in contemptores, obihura' osq; pec-  
catores, quas tamen ipsi ludibrio exposuerunt ac ri-  
serunt, perinde atq; generi Lot Gen. 19. Propheta qui-

C 3 dem



dem uehementer rem exaggerat, siquidem lubens illos  
 terrefaceret, & ad uitae suae inuouationem reduceret.  
 Hic enim, non leuicis super eos hostes missurum deum  
 praedicat, ceterum Chaldaeos, id est, Caesarem Babylo  
 niae. Illud enim imperium tum in flore erat, augmenta  
 baturq; assiduò, ac tantum fuit atq; si nobis hodie cum  
 Turca quidam minitarentur, qui potentior & peior  
 esset, quam ut ferre possent uires nostrae. Quod &  
 multo horribilius sonaret, quam si uilior quisquã prin  
 cipum circum nos iacentium tale quoddam moliretur.  
 Ad haec addit, esse amaram gentem, id est, uehementer  
 ferocem ac malam, quòd erudeliter & tyrannice cum  
 terra populoq; agat, quae non sperni, sed timeri uelut.  
 Quòd si qui resisterint ei, cruciat eam in tantum, ut ca  
 pite penetret. Quare opus est, ut sibi Iudaei timeant, ne  
 que cogitè Chaldaeos, uel segnes, uel ignauos esse. Prae  
 terea ueloces sunt, ac festini admodum, ut iterum Iudae  
 is putandum non sit, quòd remotiores sint, quam ut ce  
 leriter adesse possint. Veluti si dicat: Emendate uos di  
 lecti filij, neq; cogitationibus uestris fidite, ut arbitre  
 mini Chaldaeos non tam acres esse, aut nimis remotos,  
 Iudaeis uobis praecipue acerbi & infensi sunt, praecum  
 Etis alijs, ac uelociter aduenient.

Tertio, copias illorum demonstrat. Pertransibunt  
 inquit, totam terram, id est, terra Chaldaeis replebitur.  
 Ac si dicat: Si uos non territat, q; tam potentissimū im  
 perium aduersum uos excitatur, id uobis terrorem in  
 cuieret, quòd adeo acerba & ferox gens est, uobisq;



A N N O T A T I O N E S.

potissimū in seusa. Si neq; hoc, terrori uobis id saltē fue-  
 rit, q; tam uelox, expedita & instructa est contra uos.  
 Sin & hoc nihil efficiet, ppendite illorū immensas co-  
 pias, uestri uero tantillū numerum, ut pedibus uos illi  
 contererēt. Oportet Iudæos omnino tutos nihilq; timē-  
 tes imperij Assyriorū fuisse, q; tam acriter ac potēter  
 illos propheta deterreat. Hoc enim freti erant, q; popu-  
 lus dei essēt, nec ideo interituros se unquā cogitarent.  
 Ideo pergit propheta, et magis exaggerat. Occupabit  
 inquit, habitationes non suas. i. omnes ciuitates uestras  
 et aedes, quas non illi, sed uos exedificastis. Neq; illi cu-  
 re erit (sicut et uere uobis nō pderit) q; Ierusalē ciui-  
 tas dei et habitatio sit, qua maxime Iudæi fisci sunt. Atq;  
 frustra est, Babylonicū oīa occupabūt, quantūuis non  
 sua, est enim atrox et terribilis gens. Et elegāter Haba-  
 cuc, Habitationes (inquit) nō suas, noluit dicere, Cōmo-  
 rationē dei, ut Ierusalē et templū. Tum tēporis pericu-  
 losum, noxiū, & blasphemū erat, si quis Hierosolyma  
 diruenda cōfirmaret, ubi deus ipse demoraretur, neq;  
 hoc uulgus ullo pacto audire poterat. Quocirca huius  
 modi uerba Habacuc uitat, iuxta tamen dicens tantū,  
 q; omnia huiusmodi sub eo comprehendantur.

Iudicabit & premet pro suo more.

Rationem addit, quare Babylonica gens tam seua  
 terribilisq; sit, neq; enim iudicat, aut sententiam fert,  
 pro alicuius terræ lege aut cōsuetudine, nec iuxta legē  
 uestram, sed pro sua libidine uobiscum aget, fructurq;



uictoria pro suo beneplacito, nullā sibi metā scopum-  
 ue præfigi sinet. Sed ut uobis infesta, & acerbā in uos  
 est, sic amarā in uos sententiam feret, & ut feret sen-  
 tentiam, sic exequetur & in uobis consummabit. Atq;  
 hoc est iudicare & premere, pro more suo, hoc est, iu-  
 xta nullam legem, sed secundum quod illi uisum fuerit.  
 Ita enim solent Tyranni, ubi uictoria potiti sunt, ibi nul-  
 la misericordia, nullum ius, nullus timor Dei, nulla æ-  
 quitas, nulla patiētia, nulla cognitio priuati peccati, me-  
 ritæq; pœnæ, Caterum feroāum luporū more, iuxta  
 malam & iratā uoluntatem cupiditatem tantum suam  
 exaturant, ac se crudelissime ulciscūtur. Exemplo sint  
 tibi nostris temporibus Episcopi et nobiles, quā pro  
 omni uoto ac temeritate sese ulsi sint, et quotidie adhuc  
 ulciscātur in colonis, ubi innocentē cū nocēte interire  
 oportet. Nec illo satis habent, quōd uicerint, ac pristi-  
 num locum receperint. Quōd autem et sese cognosce-  
 rent, ut debent, quōd peccatis suis nedum temporale  
 ferre damnum à Deo, ueluti exiguam pœnam, merue-  
 rint, uerum etiam mortem & Inferos, ut iustū suppli-  
 cium, ex eo uero nihil sit. Ad minimū assēm omnia rur-  
 sum exiguntur, ueq; tantillum pœnæ condonatur, qua-  
 si nihil ipsi aduersus Deū deliquerint. Quamobrē ita  
 faciunt: Idco, ut et ipsi apud Deum, p̄ suis peccatis nul-  
 lam consequātur gratiam, uerum ut illorū cor indure-  
 tur, ne peccata sua uideāt, et os eorū obthuret, ut ne  
 orare queāt, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos  
 dimittimus



ANNOTATIONES.

dimitimus & c. Et ita demū ipsi absq; miseratione intē-  
tēant. Quare nō incassum sit, quōd nobiles ferē pro  
insignibus suis, leones, ursos, lupos aliāque saeva gestēt  
animantia. Indicatur hīscē natura illorum.

Equi eius uelociōres sūnt pardis, &  
festinantiōres lupis uespertinis.

Pardos nunquam ego uidi. terrarum perlustrato-  
res, tradūt esse animal, cui sit pellis uarijs distincta ma-  
culis, foeminas maribus ferociōres. Lupi uespertini,  
quōd aliqui lupos ex deserto transferunt, nam utrum-  
quē ex Hebr. ea uoce intelligi potest. Ego tamen lupos  
esse uespertinos potius crediderim, ut hęc sit sentētia.  
Lupos, qui natura rapax, prędę inhians ac sanguino-  
lentus, uespere tamen longe rapaciōr sit, quom totum  
diem non cucurrerit, & ita ad uesperam famelicus sit,  
ut idem sit, uespertini lupi, quōd famelici qui diu ci-  
bum non gustarint, ut & Zephania. 3. ait, de falsis do-  
ctoribus. Pastores illorum sūnt lupi uespertini, qui ni-  
hil residuum ad mane sinūt. Vult ergo Habacuc, quōd  
Pardi & Lupi celeres sint, non quōd natura uelocio-  
ris sint cursus, prę cęteris animantibus, cęterū quōd  
festinent, & auide ad prędam inhient, dum fame diue-  
xantur, & minore misericordia lacerent & pręden-  
tur. Assimilat itaque Babylones Pardis, ac famelicis lu-  
pis, quōd festinent & urgeant ad deprędandā & per-  
dendam terram Iudę, ut iterum hac comparatione ter-  
reat, & ad emendationem sui, populum illectet.

C 5 Et



CAP. I. M. LVTH. IN HABACVC

Et equites eius a longe ueniunt, & aduolant, ueluti aquila ad cibū.

Omissa est in hoc textu particula, Sic enim debet legi. Equites eius expandunt se, & equites eius a longe ueniunt. Porro Propheta hic Babylonicum exercitum Iudæis ob oculos depingit, ac tali hypotyposi exprimit, quasi coram transeuntem cerneret. Sic enim apparet, dum exercitus a lōge aduenit, quod primum, pars quedam equitum uideatur, sed quo pergunt magis, hoc magis eorum numerus augetur & prodit, perinde quasi in ipso transitu multiplicarentur. Id uult quom ait Equites eius expandunt se, hoc est, transeundo magis magisque augetur, si quis eos aduenientes animaduertat, & quia a longe ueniunt, item exercitum apparere maiorem facit, dum enim in remotiore adhuc loco appropinquare conspiciuntur, apparet, quasi nullum sint habituri finem, sed semper ad huc in longinquo plures sint. Ita & instar aquile ad escam aduolant. Quo celere transitum & cursum tangit, sicut & uidetur ei, qui aduenientem exercitum considerat, maxime dum nouerit sibi illum paratum ludum. Tum enim quasi uolantes uidentur, qui citius quam sese armare queant, adueniant. Sic pingendi artificio Habacuc utitur, hostium enim transitum graphicè ob oculos ponit, ac iuxta ostendit, qui illi animati sint, quos impetit hostis, ut pote, quod uideatur nihil

cis



ANNOTATIONES.

eis porro restare, quàm ut sese deuorari sinant, ut imbellis ac inermis aliqua præda, se aquilam deuorare sinat, quandoquidem, non sit quo reluctetur.

Videmus quàm proprie, quàm apposite dicere noverint Propheta, quàm breuiter ac simul tamen copiose rem aliquam explicent. Quod enim alius uel uno uerbo sic dixisset. Babylonij uenient & Hierosolyma deustabunt, id multis edisserit uerbis Habacuc, ac omnia proprie explanat, aptisque comparationibus exornat, perinde atque dum rudi uulgo prædicatur, opus est, ut illi depingatur, inculcetur, & quasi præmansum in os ingeratur, nihilque non tentetur, quo emolliiri possint. Ad huc tamen quantum potest, iuuat. Intelligenti uero illicet prædicatum est. Cōmoratur itaque in caedem re.

Veniunt ut solummodo temerè agant, ut uentus uehemens ab Oriente, feruntur.

Supra exposui, quid sit temeritas, in quem & hic modum accipienda est, Vult enim Propheta dicere Babylonios nullius rei causa uenire, quàm ut mœram exercant



Cap. I. M. LVTH. IN HABACVC

exerceant iniuriam. Cui neq; misericordiae, neq; iustitiae ullus respectus erit. tam etiam innocens, quam nocens dura perferre cogetur, id quod plerumque fit, in communi terrae cuiusdam poena, ut innocentes segregari non possint, immo potius ante ceteros insontes puniantur. Atq; hic subindicat Habacuc, quam nihil iuris sit regi Babyloniorum, tum aduersus Iudeos, tum alias terras, quas desolat, quom ait. Tantum ut temere agant, uenient. Qui autem temere ac uiolenter agit, is neque iuste agit, neque iustam tuetur causam. Atq; hic profecto est titulus omnium plane imperiorum ac monarchiarum in terris, praecipue earum, quae bellis se erigunt quemadmodum & Psal. 75. eiusmodi, motus praedae adpellat, quare & ipsi tandem rursus uastantur, uti Babyloni & Romae contigit, ut adeo Augustinus bene pulchreque dicat. Quid aliud sunt ampla imperia, quam ingentes rapinae? Eorum nihilominus tamen temeritate utitur Deus, ut ea, quos uelit, puniat.

Ventus ille uehemens (Eurus) est qui ab Oriente spirat, quem Latina Biblia uentum urentem nominant, i. arefacientem & siccantem, qui & solis aestu nociuor esse potest. Quemadmodum e contrario, occiduus uetus (Zephyrus) humidus et frugifer est, qui ab Austro tempestatem ac procellas excitat. Qui ab Aquilone uero spirat, serenitatem parit ac nubila caeli dispellit, quisque pro sua natura. Quae ratione ergo uetus Orientalis arefacit, ac uim & succum terrae, & ex ea germinantium,



ANNOTATIONES.

minantium, aufert, Sic Babylonij omnia deaſtatunē  
aduenient, in omnibus terris. Et ut uentum illum urere  
tem nemo prohibere poteſt, ſic nemo Babylonij etiam  
reſiſtere poterit. Horrendum propheta, exercitum il-  
lum longa ſua pictura exhibet, ſi quomodo pertinaces  
Iudeos, uel mollire, uel terrere queat.

Captiuos ceu arenam colliget.

Hoc eſt, Quos in terris paſſim coepit homines, tam  
inopes quam opulentos, citra ullum diſcrimen, immiſe-  
ricorditer, permixtos ac indifferenter collectos abdu-  
xit, perinde atque ſcenum, aut ſtipula colligari in cu-  
mulum aut faſcem ſolet. Hebraeis in more eſt, ut quom-  
rei alicuius immenſam copiam ſignificare uelint, are-  
nae comparent. Sic Gene. 22. Abrahami ſemē, ut ſtellas  
cœli, arenamq; maris, multiplicandum Deus promit-  
tit. Itidem Iudic. 5. Tot erant Midianite in terra, ut are-  
nae maris eſſent ſimiles. &c. Hac ratione hic dicit, Col-  
liget captiuos, ueluti arenam, id eſt immenſam copiam.

Subſannabit reges, & principes deri-  
debit, omnes munitiōes illi ludus erūt,  
congeſto enim aggere capiet eaſdem.

Omniem conſolationem & fiduciam adimit, ne quo  
humano auxilio niti queant Iudei, nam etſi reges, prin-  
cipes, munitæ urbes, ut Ieruſalem atq; Tyrus illi reſi-  
ſtant, maior tamen & fortior eſt Babyloniorum rex,  
quam



quàm ut ullius timeat repugnantiam. Nam adeo rebel-  
lantes uincere illi facile erit, ut derideat etiam si qui se  
se illi opponant. Neque ulla moenia, propugnaculaque  
defendunt. Nam ubi muros conquassare non poterit,  
tàm fastigiatos congeret aggeres, ut per murum tela  
in urbem traiciat, & cursum suum in eandem parietem.  
Quo præcipue Ierusalem, Propheta intelligit, quæ  
una confidebant Iudæi, quod adeo bene munita custo-  
diatæque erat, ut multa de eius obfirmatiõe, posteris tra-  
dita conspiciantur.

Tum innouabit animum, per-  
get, ac delinquet. Tum uictoria eius erit Dei eius.

Describit nunc, ut Babylonij uictoria sua, tum ad  
arrogantiam suam, tum ad blasphemiam Dei abusuri  
sint, quo tum delinquunt, ut & rursum illos Deus præ-  
cipitare & destruere tandem opus habeat. Nec enim  
ulli humani cordis uirium est, ut non extollatur, aut  
gloriètur, in scælici rerum successu, ut illud ne dum di-  
uina scriptura, ceterum & gentes è sui experientia  
testantur ac fatentur. Sic Poeta canit. Nescia mens  
hominum seruare modum rebus sublata secundis.  
E regione, neque in aduersis rebus continere se po-  
test, quoniam desperet, ac mergatur, Vtrinque nimis mol-  
lis & imbecillis est, multo tamen debilior ad ferendam  
bonam



## ANNOTATIONES.

Bonam fortunam quam aduersam, id quod uulgo iactata prouerbia testantur. Omnia perferre potest homo præterquam foelices dies. Et rursum. Fortes oportet esse pedes, qui meliores dies ferant. Quæ ipsa nos experientia docet. Cui nanque facultas, honor, & nihil non prosperitatis, pro uoto, contingunt, ille desistere non potest à dilapidatione, audacia, fastu, & rabiæ, donec aduersitas ab huiusmodi illum arceat, iuxta id quod aiunt uulgo. Res addunt animum, animus superbiam, superbia egestatem efficit, egestas uero dolorem adfert, dolor opes rursum queritat. Atq; hæc est mudi conditio, in ambitu, circuloque eius, & hæc hominum natura, quam nemo permutabit unquam.

Huius rei exemplum sume tristem colonorum seditionem. Triste nanque exemplum illud, in æterna usq; sæcula ad memoriam reuocandum, neque ulla unquam obliuione delendum est. Quom ex uoto rusticis omnia succederent, bone Deus, quanta confidentia, fastus, iactantia, pompa, & nulla non libido, atque arrogantia aderat? Nemo audiebat, nemo uidebat, nulla mensura aut moderatio, sed capite perumpendum, quicquid in animo proponebant, peragendum erat, neq; contineri nullius ratione habita, nec ab instituto semoueri poterant.

E diuerso, quam defessos, desperatos exanimatosq; id infortunij superiores reddidit, qui omnes ante leonum iræ sege-



Se gestabant corda, ibi nullus animus, nulla gloria, sola fuga uero, et desperatio. iam uero, dum inuersa toga, principes ac superiores quicunq; cæsis rusticis, uictoria potius sint. Rursus nullum medium, nulla moderatio utrinque est. Ignorant potestates, quo pacto cupiditatem suam explere ac recreare satis debeant. Coloni adeo exciderunt animo, ut nesciant quid faciendum sit. Faxit Deus ne inde sequatur deterius quo domini cū subditis unā intereant, ut & Babylonij ad ultimū accidit, ut posthac audiemus.

Quom enim rex cum populo suo, regno suo secundo dari uentos animaduertet, nec quenquam regū, principum, ciuitatum atq; terrarum sibi posse resistere, crescebat illis animus, innouabanturq; mente (ut hic Habacuc ait) hoc est tum primum alacriores & arrogantiores reddebantur, quā antea unquam fuerint, summæ illius optimæq; fortune causa. nec seruare modum, nec seipfos agnoscere poterant, nec Deo totum referre acceptum, quom tamē uniuersa illa prosperitas nuda & immerita essent dona Dei. Quemadmodum hodie Principes nostri & Episcopi, Deo non referunt acceptum, quod permanserint, nec agnoscunt sese nec humiliant. Ceterum pergunt, inquit Habacuc & delinquent, hoc est pertranseunt, gloriatur, erectis cristis incedunt, quasi nunc tutissimi super omnes montes trāsiliissent, duobus arduis peccatis se inuisos redadentes Deo, quæ crudeliter eos tādē precipitabunt.

Alicrum



ANNOTATIONES.

Alterum peccatum, est superbia illa, quam in miseris exercent mortalibus iamdiu uictis, tyrannidem cum iisdem, pro omni concupiscentia agentes. Alterum est, blasphemia in Deum, quod Deo honorem non tribuentes, se tam iustos ac dignos coram Deo arbitrentur, contemnentes & calumniantes uictos, tanquam eos, qui a Deo condemnati & abiecti sint, taliq; demeruerint. Ibi tum recte impingunt, ac in Deum delinquit, ut ita tam Deum quam homines super se onerent, & utrisq; intollerabiles fiant, ac confestim pessum eant, pro quo sane plurima moluntur.

Primum peccatum, Arrogantia in mortalibus perpetrata, dolorem humano cordi adfert: Prophetas, ut alios Diuos, multo uehementius alterum peccatum cruciat, nempe blasphemia Dei. Quare demonstrat & explicat eosdem fusius, iisdq; respondet. Priores simpliciter communi uocabulo nominat, dicens: Per fastum suum delinquit. Alios uero amaris ac prae duris uerbis conuenit, inquit, Tum uictoriam eius, Dei sui uictoriam esse oportet. Hoc est, Non satis est fastui eius quod & superet & degraueat mortales. Ad haec idolo suo, quod Babyloni colebatur, honorem tribuere oportet, quasi ex eo tanta uirtus atque uictoria steterit. Nec uerum Hierosolymorum Deum tanta praestitisse, at potius, ceu multo imbecilliolem & uiliorem unam cum populo eius Iudaico, uictum, ac suo Babylonico idolo substratum oportuit. Ille enim est,

D CIIUS



cuius tanta uictoria, tantus triumphus esse ac dici eõne  
 niat. Quò ergo nunc Iudeorum Deus peruenit? quem  
 admodum 4. Reg. primarius regis pincerna, domi  
 num suum omneis in terra deos deuicisse cõfirmabat,  
 unde nec Iudeorum illi repugnare Deũ posse. Id uero  
 uehementer prophetas cruciat, q̄ nedum impij non a  
 gnoscant, undenam illis uictoria cõstet ac uirtus, uerũ  
 & sese in sua obthurent malicia, deũ uituperent libere  
 & secure, Satanae tribuẽtes, quod à deo susceperunt.  
 uirtũ suum, uirtutis loco, populũ dei, peccatorum uice  
 nefariorumq̄ collocãtes. Quare cũ hoc sese peccato,  
 ad finẽ usq̄; capituli huius macerat & adfligit, ut ad i  
 racundiam et impatientiam ferẽ prouocetur, quòd Ba  
 bylonij iustam habere causam, populus uero iniustam  
 debeant, quom hic aduersis quassentur rebus, illi uero  
 propitia fortuna perfruantur.

Hoc pacto, quem Iudei crucifixo Christo superio  
 res essent, gloriabantur, & blasphemabãt, dicentes: Si  
 filius dei est, liberet eũ, perinde ac deus ab eorum part  
 bus staret, ac omnino equã tuerentur causam, Chri  
 stus uero iniquam, illic uirtus et uictoria illorũ Dei il  
 lorũ fuit, hoc est, diaboli et idoli sui, nesciebãt. n. quòd  
 uerus deus Christũ adeo reliquerit, inq̄; eorum manus  
 tradiderit, ac iuxta Christum tamẽ diligeret, eis uero  
 succenseret, more omnium Tyrannorum, qui gratiam  
 Dei, pro externa sua foelicitate aut infœlicitate metiunt  
 tur. Sicut & Episcopi & Principez nostri faciunt, post  
 quam



## ANNOTATIONES.

quam eis uictoriam in colonos dedit, quos, et iuxta ple-  
rosq; innocētes Christianos adfligere & maclare per-  
mittit, ac persequi, non secus cogitant, atq; causam se-  
am iustam esse, ac Deo bene gratā, audaces, temerarij.  
Deo se in hoc obsequium prestare credunt, nihil repu-  
tantes interim, & Deum suum & causam, planè dia-  
bolica esse, quom uideant sese fortunatos, Euangeli-  
uero aduersitati obnoxium. Ignorant uero Christia-  
norum causam esse iustam, eosq; à Deo in manus suas  
traditos, quemadmodum CHRISTVS unà cum o-  
mnibus Sanctis, hostili manui subiecti sunt. Quocir-  
ca pergunt calumniari, in hanc sententiam erum-  
pentes: Vbi nunc tuus CHRISTVS? Sine, auxili-  
etur modo tibi. Tum potentiam & uictoriam illo-  
rum oportet esse Dei sui, ac se non iniquas fouere  
partes. Hæc uere Christiana crux est, ut nedum ad-  
uersa patiamur constanter, uerum etiam, iniquam nos  
tutari causam, adcoq; ut CHRISTVS, inter iniquos  
censeri, oporteat.

Atqui infelix eos exitus manet, & acidum omnino  
sinapi oritur, ubi mel suum totum seuerunt. Quom  
enim Deum non formident in iudicijs & operibus e-  
ius, nec sese humiliant, confidenter eos impingere sti-  
nt, ut fortunæ & uictoriæ satis abunde habeant, eos  
hoc pacto in prudentia & bona opinione sua ad stulti-  
tiam redigens, ut peccati sui mensuram compleant, se-

D 2      seq;



ſeq̄; obdurent, donec hora uenerit, qua æque illis accidet, atque Babylonijs, Iudæis, & omnibus id genus Tyrannis. Nam ubi nunc ſunt, qui CHRISTO illudebant: Sperauit in Deum, liberet em nunc, ſi uult? Vbi Deus illorum, cui uictoriam referebant acceptam? CHRISTVS permansit, ipſi ut puluis agri, ſic diſperſi, & euanidi facti ſunt. Qua ex re, nos quoque conſolationem hodie recipere poſſumus. Nam & hora non longo poſt tempore aderit, qua de noſtris Tyrannis, Epiſcopis & Sacrificis dicitur: Vbi ſunt? Vbi nam Deus illorum nunc eſt? Vbi precioſa iuſtaq̄; illorum cauſſa? Vbi Catholica eorum Eccleſia? Quod ſe nunc proripuerunt, qui dicebant: Sine, Euangelium tuum & Chriſtus tuus auxilietur tibi. Quod uero iam triumphant, inſaniunt, audaces ac temerarij ſunt, ac uictoriam Deo ſuo tribuunt, id eò pertinet, ut alacriter impingentes, ſtulti, indurati fiant, adeoq̄; ad animaduersionem matureſcant, & tametsi eis prædicetur, haudquaquam tamen credant, ſed magis derideant, ne conuertantur, & ſalui fiant.

Sed tu domine deus meus, ſanctus meus, tu ab æterno es, ne mori nos ſinas, ceterum eum, o domine, animaduersionem tantummodo eſſe permittas, & o fortitudo noſtra, ipſum nos caſtigare, duntaxat concedas.

Peccatum



ANNOTATIONES.

Peccatum blasphemantium obiurgat hoc loci, eos  
 nanque reprehendit, suos uero consolatur, ac tantum  
 dicere uult. Quod Babylonij superiores sunt, & tri-  
 umphant, nos uero patimur & subiaccemus, non id in-  
 causa est, quod Babyloniorum Deus, uerus Deus exi-  
 stat, cui tantum potestatis imputant, nec quod ipsi bo-  
 ni & iusti, nos uero peccatores & iniusti simus. At  
 uero tu Domine es, qui facis hæc omnia, qui nos dere-  
 linquis, & illos exaltas. Tua sic uoluntas est, quod ipsi  
 dum nesciunt, aduersum te pugnant, quod tu illis im-  
 pertis, ut potentiam & uictoriam, suo idolo impu-  
 tant. Sunt autem due res, ob quas ita soleas facere.  
 Prior, quod eorum malitia, ceu uirga uteris, qua ele-  
 ctos tuos corrigas, ut Esaiæ. 10. Assur, inquit, uirga  
 mea. Et Apocal. 3. Quem amo, castigo. Posterior,  
 quod impingant, & super huiusmodi consilio tuo,  
 quod non nouerunt, stultescant, & postea intereant,  
 ut supra narratum est, & deinceps in. 3. Capite memo-  
 rabitur. Est enim uulgare uerbum, Postquam satis pu-  
 erum castigat parens, uirgam in ignem proiecit.

Orat ergo Propheta, ut Deus apud castigationem  
 illam permanere sinat, nec prorsum Iudaicam gētem  
 abolere uelit, unde in persona populi ait: Domine de-  
 us meus, sanctus meus. Nam nullus, usquam terrarum,  
 populus, uerum Deum norat aut colebat, præter so-  
 los Iudeos, unde & ipsi modo dicere potuerunt, Deus  
 meus. Vocat autem Deum, sanctum suum, ut solēt Pro-  
 phetæ



phete, Deum, Sanctum Israel adpellare, Psalmo 89.  
 Dominus scutum nostrum, & Sanctus Israel rex no-  
 ster. Ita & in hoc loco, Deus meus, Sanctus meus. Idq;  
 ideo. Nam ipsi per Deum suum, aliudq; nihil, sancti  
 erant, ipso testate Leuit. Ego sum sanctificator ue-  
 ster. Quemadmodum & nos, per unum Christum,  
 aliudq; nihil, Christiani, hoc est, sancti reddimur, non  
 per nostra, uel opera, uel merita &c. Pergit uero,  
 Nonne ab eterno es Domine? Ac si dicat: O Domi-  
 ne, non est alius prater te Deum ueterem, uerum, eter-  
 num Deum, neque quisquam nouus fictus Deus est,  
 qualis erat Babylonorum, & qui in tempore adue-  
 runt, & inuenti sunt. Quo tum se ipsum, tum suos  
 consolatur, nec non confidenter Babylonicum ridet  
 Deum, quem tantopere extollunt Babyloni. Super-  
 bum enim animum efficit, si quis nouerit, ac certus fu-  
 erit, unum tantum esse Deum, eumq; Deum nostrum,  
 sanctum nostrum, qui nobiscum sentiat. Quid enim  
 tum uniuersi in terris dii nobis fecerint? Quom ergo  
 tu solus Deus noster ac Sanctus noster existas, nos ue-  
 ro populus tuus, quod cuncta in manu tua sint posita,  
 propitius nobis esse digneris, ne finis nos mori, aut  
 funditus per Babylonicos destrui, sed enim puniri et ca-  
 stigari, ut semen tamen populo tuo reliquum sit, ut  
 promissisti. Hec enim oratio, in Dei promissis funda-  
 tur, quibus addixit populo, sese non deserturum eos  
 omnino, tametsi non omnes conseruet. Roma. 10.

In Hebraeo



## ANNOTATIONES.

In Hebræo textus clarius sonat, quàm germanice reddi possit, in hunc modum: Nonne tu Domine à seculis es, Deus meus, sanctus meus, ne moriamur? Quo compendio se Propheta omnes promissiones completur, atq; miracula, quæ Iudaico populo obtigerant. Perinde quasi dicat: Nosti ne, aut recordaris ne, quòd promiseris nobis esse Deus noster, nec unquam hactenus perire nos permiseris? neq; iam nunc nos interire sinas. Tu enim Deus noster es, in quo uiuimus, & non morimur, ut promissisti. Quod sequitur, huic parti còiunctum est in Hebræo, ac item interrogatorio modo legi potest hoc pacto: Nõne sic est domine, quòd tu ab antiquis seculis deus meus et sanctus meus es, ne moriamur, sed eo pro punitione saltem uteris ò domine, & ad castigationem pones, ò fortitudo nostra? Interrogatorio modo ergo cum deo loquitur, num ita facturus sit, ac tantummodo correpturus. Non quòd ipse ea de re dubitet, uerũ ut ipse demonstrat, quomodo fides in tentatione se habeat, quòd ita infirma appareat, quasi nõ credat, ac ferè mergi ac hesitare uelit, à magna, qua premitur, infelicitate. Quanquam enim fides firma perseueret, fragorem tamen ædit, ac longe secus loquitur, dum in agone consistit, quàm dum superior facta est. Iam & arduum erat populo, ut crederet, se posse conseruari, in hoc Babylonicæ captiuitatis euentu, aut unquam restaurari, ac tale solam esse correptionem. Quare porro sequitur.



mūdi sunt oculi tui, ne malum uidere  
possis, ne ue ad iniquitatem respicias.

Quasi dicat, Esto quòd puri sint oculi tui, ut malum  
ferre nequeas, uti de te prædicatur, quòd iustus sis, nec  
illum malū impunitū sinas, qui sit, ut diuersum facias?  
Sed patiaris eiusmodi malum, nec tamen in illud ani-  
maduertas? In Ebræo ita sonat, si uerba inspexeris.  
Mundare oculis, uel sis planè mūdus oculis. Est q̄ ama-  
ra concessio in opere contrario, uti nos de quodā boni  
nominis, licet id factis parū testetur, dicere possemus,  
Assentior te bonū esse. Sed quid ita agis? Hoc ne boni  
uiri officium est? Ea ratione hic, Sanè tu domine iustus  
es, ita de te cōmunis fama pronūciat. At ubi nūc iustitia  
tua? Hisce uerbis indicat Habacuc, quales luctanti si-  
dei cogitationes subrepant, quæ ueracem esse Deū sen-  
serit. At uero tam diu differt, conuiuens ad mala, ut in  
animo cogitare quisquam eum non esse iustum, queat,  
sed potius nefarijs oblectari hominibus. Velut & nos  
hodie cogitare possemus, Vbi Deus Euangelion nostrū  
adeo misere, persecutioni & calumnijs expositū lin-  
quit, ut tum iniuria, tum sectæ aduersus illud indies  
multiplicētur, ut uel sic dicere sanè ualeamus, Es qui-  
dem purus oculos, nec lubenter uolentiam & iniquita-  
tem respicias, Quādo uero uel opere hoc cōmonstras?  
Videtur nobis, q̄ nos iniustos, illos uero iustos ducas,  
quū tamē certi sumus nos esse iustos, illos nero iniustos.

Huiusmodi



ANNOTATIONES.

Huiusmodi infirmitatem aut tentationem fidei, non solum uulgus habuit. Sed ut alij propheta sic ipse habuit. Ieremias. 12. idem agit, inquit, Domine si te cum litigare uellem iustus es, At tamen de iure tecum mihi loquendum est. Qui fit ergo, ut impijs, adeo feliciter, cuncta succedant? omnes contemptores, tam prosperi sint? Plantaſti eos, & pulchre radicem diffundunt, pergunt & fertiles sunt, tu in ore eorum prope es, & longe à renibus eorum. Et Psal. 72. Penè in lubrico pedes mei uacillaſſent, & gressus mei ferè impigſſent, quom uiderem impijs ex ſententia rem succedere & c. Vehementer enim dolore adſicit, quòd tandiu iniuſti superiores ſint, ac uelut iniuſticia, ingens ius mereri debeant. Iniuſti uero ſua pietate, tanta mala conſequantur. At uero hoc totum ideo fit, ut illi fortiter impingant, noſtra uero fides, latius explicetur, fortis ac præ diues in Deo fiat, ut poſthac de rege Babylonis Habacuc etiam narrat; id quod & Psal. 72. adfirmat. Quod in ſublime tollat impijs Deus, quo in profundum præcipitet. Et Ieremia continuo prioribus ſubdit. Congrega inquit, eos, ccu oues ad lanienam, & appara ad diem occiſionis.

Quid ergo respicis ad cōtemptores, obticesque, quom impius deuorat iuſtiorẽ ſe?

Illic in certamine conſtituta fides, cum impiorum  
D. 5. ſœlicitate



Cap. I. M. LVTH. IN HABACVC

foelicitate luſtatur, quam & ordine recenſet. Ac ſi dicat. Credo & certus ſum, te unum eſſe Deum, impios que abſq; tua uoluntate nihil poſſe. Quare ergo illorum intuens ſcelera taces? utitur autem uehementibus uerbis, impios, contemptores uocans. Quo ἀθεοῦς, ſecuros, temerariosq; homines ſignificat, qui tum de uerbo, tum opere Dei, adeo nihil ſentiunt, ut nemo hominum, de quaquam re adeo nihil ſentire poſſit. Quos diuus Paulus Ephes. 4. ἀπειθήνοτας adp. illat, quod nos contemptores reddidimus, taléſq; , qui non ſolum contemnunt, ſed etiam negligunt, quaſi indignos habeant, quos contemnant, Ebraicie boged, quemadmodum & nos de Iudæis, ipſi uero de nobis ſentiunt, ubi alter de altero plane nihil tenet, ut & iam nunc impij aliquot, de Euangelio adeo nihil teneāt, ut uideatur eis merus ludus, ac nihil certius habeant, quam ut nihil ſit. Huiusmodi homines, qui tam nihil neque perſentiſcūt, neq; curant, ueri bogdim & ἀπειθήνοτες contemptores, & quaſi ſenſibus deſtituti uocantur, ut ne tantillum uel guſtus, uel odoris apud illos permanſerit, ſed omnia in cordibus eorum euanuerint. De Dionyſio Tyranno tradunt Historici, quod ubi templo ſpouliato ſecundos nauigationi ſuæ uentos adipiſceretur, iſta abūdus in hanc prorumpebat ſententiā. Ecce quā ſecundos ſtatus impertit ſacrilegis Deus? Niſi Chriſtiana obſtaret patientia, quomodo non hic, caro & ſanguis imprecarentur, ut decem capiti eius tonitrua

incipia



A. N. N. O. T. A. T. I. O. N. E. S.

inciderent, ac nouem passuum spacio, sub terram a-  
geretur? Huiusmodi nos audacem, qui nullo neque  
Deum, neque hominum respectu quiduis attentare au-  
det, qui non longo ab Hebræa uoce boged aut Vuoged  
interuallo distat, uocamus.

Deinde subindicat dolenter, Quod adeo temera-  
rios, malitiæq; deuotos non puniat Deus, sed penitus  
conticescat, ac ucluti hac illos tacendi ratione consor-  
tet, ac si nihil sit, ut ipsi sentiunt, Ac pariter eos negli-  
gat, ab istis antea neglectus, nihil sentiat, nihil curet,  
ut duo inter sese oppositi sint deuoti contemptores.

O quam non ferenda est illa Dei taciturnitas? quam in-  
tollebilis deuotorum sceleri hominum contemptus.

Tales hic Babylonios commonstrat, quod tam causæ  
sue certi fuerint, ac deuoti, ut quiduis potius, quam q;  
Iudæos pro populo suo, se uero pro hostibus haberet  
Deus, crediderint. Ibi tum nihil certius erat, ac NOS  
Babylonij filij Dei sumus. Iudæi uero hostes illius sunt,  
adco meliore fortuna circumueniebantur, ut omnibus  
ex æquo impijs contingit. Porro neque hoc supra mo-  
dum arduum est, quod uates pro sese aliquis in fide lu-  
ctante cõstitutus sit. At ubi pro officij sui iure uniuersus  
illi populus, in non disimili pugna consolandus ac  
retinendus est, ibi tum adfluctio, ærumna & calamitas  
est. Illic trepidat populus, ut ex uniuerso cœtu uix duo  
aut tres cū eo credere aut colluctari debeāt, reliq; uero  
omnes in audacibus tyrānis, contēptoribusq; offendā-  
tur



Cap. I. M. L. V. T. H. I. N. H. A. B. A. C. U. C.

tur ac ita cogitent. Heu nihil nobiscum est, Deus aduersatur nobis. Non uides ut illos subleuet ac ferat, nos uero derelinquat & adspernetur? Tu quicquid uoles, cōcionare, Ego quid rei sit uideo. Ibi tum sit, q. cū Mo se prope algosum mare, & in monte Paran cum Core agebatur. Illic nulli admonitioni, nulli consilio relictus est locus. Quare hunc locum adeo ponderosis & copiosis uerbis Habacuc urget, ut populum uel sic animet atq. consolatur.

Postremo cōqueritur, quòd tantam impijs prosperitatem Deus largiatur, ut iustiores se deglutiant. hoc est, potissimum Iudeos, ac iuxta alias plerasq. regiones, quæ pietate Babylonijs maiores fuerunt. Sic enim fieri necessum est, ubi magnæ diuitiæ, ibi & magna scelerata, & iniquitas. Pecunia fures, fortuna scelestos parit, nam uti cōmemoratum est, Magna scœlicitas latu difficilis est. Iam tollerabilius foret, si nefarij, non bonos, sed sceleratiores se, aut pari secū nequitia insignes deuoraret. Nunc uero sinit Deus ut optimos quosq. absorbeant, Rursum, facilius esset, si mali, punirent tantummodo bonos, aut parum damni darent. Id uero cōmiserandum est, quòd impij deuorent & absorbeant bonos, nihil relinquentes, sed omnia penitus deastantes, iuxta Psal. 79. Domine exederunt Iacob, & ciuitates eius desolauerunt. Ac super hæc omnia, iactari & cōmendari, uelint, quasi Deus cum illis sit, ac ipsi quæ optime rem expediuerint, ut in superioribus, amaris uerbis



ANNOTATIONES.

uerbis Habacuc recitat. Tum uictoriam eius oportet esse Dei eius. Ea demum uera filiorum Dei crux est, talem esse tribulationem eorum oportet, ut ueluti iniusti succumbant ac iuxta uideant hostes suos de se triumphum ducere, & ad hæc de deo gloriari. Id quod Christus Iohannis .16. prædixit. Venit hora, ut quicumque uos occiderit, arbitretur obsequium se præstare Deo. In hunc modum Christus in cruce tractabatur. Illic uero alta & profunda Dei sapientia abscondita est. Ibi in sanctis suis, immo & hostibus, admirandus conspicitur. Quæ omnia tum rationem, tum humani ingenij experientiam superant.

Relinquis homines, ueluti, pisces maris, ac ueluti uermiculos siue reptilia, quibus non est dominator.

Hæc luctantis adhuc fidei, De impiorum Babyloniorum fortuna, qua cæteris terris & populis noxijs sunt, Querimonia est. Qui uero piscium in mari transitus? duce, regimine, ordine, carent, aduersus quenquam tuendi sese, natant enim & hincinde feruntur, qui capit, capit, qui prehensat, prehensat. Nemo est qui arceat aut defendat, ut eiusmodi pisces nihil aliud sint, quam postea ob oculos deuoratorum præda. Homines capiunt ac deuorant, maiores pisces & uiperæ deuorant, Aquilæ, Miluij & hoc genus aues deuorant, Castores, & alia id genus animantia deuorant.



rant miseros pisciculos. Cibus tantummodo sunt, tam  
 hominum, quam auium, bestiarum & belluarum.  
 Eiusmodi sinis omneis terras & populos Chaldaeis ef-  
 se, ut capiant, edant, ac deuorent duntaxat. Anne mole-  
 stū est, impuris, tā impijs, sceleratis, omnes puras &  
 pias regiones ceu culinarios pisces, quos capiant, exen-  
 terent, uorent pro sua libidine, esse debere? quem ad-  
 modum & Paulus Gnomem Psalterij adducit. In dies  
 singulos propter te morimur, Aestimati sumus, sicut  
 oues quæ ad uictimam ducuntur. Alterum quod ait,  
 ueluti reptilia quibus non est dominator, idem est cum  
 priore. Non enim de reptilibus terræ, sed maris mi-  
 hi loqui uidetur. (Remes) nanque Hebræis est, quic-  
 quid reptat ac serpit, quod ego uermes dico, quanquam  
 angustior eius uocis natura sit, quàm ut illa complecti  
 queat, sed aliud nobis non est. Solemus enim dicere  
 go. Es krymmelt und uuymmelt, reptat & uerminat.  
 Et Habacuc hæc addit ut ostendat, de quibus ipse pisa-  
 bus loquatur, puta de minoribus qui omneis miseri, et  
 ga suos deuoratores, uermiculi sunt. In expedito enim  
 hominibus sunt, adunca acus, plagæ, sagenæ, hamæ,  
 sportæ, naßæ, & nihil non uasorum, quibus capiunt,  
 dein & edant pisces, præterquam quos aues & ma-  
 res pisces, rostris & unguis suis rapiunt ac deuorant.  
 Hi omnes duce carent ac domino. Id est, non est inter  
 illos ordo, nesciunt, cui se credant, sed perpetuo hinc  
 inde errant, aliorum tantum præda ac alimonia.



ANNOTATIONES

Omnia trahit hamis, ac sagena sua  
capit, & plaga sua congregat.

E' Chaldaeis piscatores facit, quemadmodum ex  
Nimrod Moses uenatorem. Genesis. 10. Et uti recena  
sui, multiplicia sunt homini uasa, quibus deprehendat  
piscas. Sic & hoc loci regi Babylonis tribuit, non  
ineptum eum esse piscatorem, qui uaria sua potestate  
omnia ad sese attrahat, capiat ac colligat. Porro  
hami, sagene, retia nihil aliud sunt, quam ingentes ex  
exercitus sui copiae, quibus omneis sibi subiugauit terras  
ac totius mundi bona, aurea & argentea *νεμυλῶα* pe  
cunias, census, tributa ad se Babylonem contraxit, ut  
& uasa templi Hierosolymitani secum abduxerit.  
Quid enim aliud est, ubi tantus rex exercitum suum  
in terram aliquam ablegat, & capit, quam ut prom  
ptam pecuniam, aurea & argentea siue uasa siue or  
namenta, praeterea & homines rapiat, & secum ab  
ducat, postremo, census ac tributa eius prouinciae re  
tineat. Idque piscatoris in morem, qui eiecto reti suo,  
quicquid coeperit attrahit ad sese & adseruat, quod  
non pessimum fuerit.

Propterea letatur & exultat.

Quam



Quam pertædet Prophetam, tantæ impiorum Chaldeorum fortuna, quippe qui ideo perfunduntur gaudio, ubi uniuersa terra suis cum incolis mœrent. Genio quidem indulgent nec pessime secum actum putant, ut eos tam fœlix rerum successus titillat, et ut bene habent, nec illis iuxta compertum est, quod interim eorum ratione ad lanienam Deus saginet. Atqui hoc totum et nostri causa posteris traditum est, ut tale, et hoc genus alia exempla, nobis esse debeant solamini, quom et nos impiorum prosperitatem uiderimus, ipsis uicissim gloriantibus et exultantibus de nostra calamitate, neque aliud cogitemus nobiscum, quam eos saginata esse pecora. Nam quæ ad saginam reposita sunt, abtilia, ea non oblectationis aut usus nomine, sed potius culinae, lanienæque gratia, fouentur. Quæ uero ad uoluptatem usum fructumque educantur, ea macilentia et cingula seruantur. Deus optimus, magni coci officio fungitur, cui magna culina sit, unde et grandia saginat animantia, hoc est, Reges, Principes, quos usque cõcurat, ut illis plusquam nimium, rei, honoris, uoluptatis, potestatisque, suppetat. Leticiam et choros ijs non adimit, uel supra ceruices et libetorũ suorum corpora. Quemadmodum et Herodis filia pro capite Iohannis saltabat, ac mundus gaudebat, iuxta uerbum Christi, Apostolis tristitia obruitis. Itidem regi Babylonio, populo que eius, summo



## ANNOTATIONES.

summo gaudio fuit, maxime Iudeis uictis, qui sic pas-  
sim cantati erant, quod Dei sui nomine insuperabiles  
essent. Vnde & atrocius, quam alijs, cum illis egit.

Ideoque offeret sagenæ suæ,  
adolebit incensum reti suo,  
per illa enim, tum portionis  
suæ pinguedinem, tum cibi  
sui copiam adeptus est.

In superioribus retulit, Tumq; uictoria eius, Dei  
eius erit. Id est, idolo suo Belo & Nebo (his enim uo-  
cibus Deum Babyloniorum Isaias. 46. exprimit) nec  
uero Deo Hierosolymis commoranti, honorem re-  
fert acceptum. Hic uero inquit, quod sagenæ suæ im-  
molet. Et reti suo incensum adoleat. Quom tamen pau-  
lo ante demonstrauerimus, sagenam & rete eius ali-  
ud esse nihil, quam exercitus sui uirtutem. Qua uia  
itaque illis ipsis offert, & Deo tamen suo pariter ho-  
norem acceptum refert? Respondeo. Adco in Chal-  
daeos excanduit uates, ut pro magnitudine zeli, quo  
in Deum & populum eius ferebatur, Regi Babyloni,  
genti eius Deo & religioni, posticis sannis occurre-  
ret. Perinde ac si dicat, Cui thura datis, cui sacra faci-  
tis? Nullus tamen Deus adest, Nec idolum quicquam  
est, uti Paulus. 1. Corinthio. x. refert. Et ego, cui nam  
haec & oblationes & thymiamatum incensa fiant, ci-  
E trasudo



tra sudorem dicam, scilicet sagene, adeoque potentie uestrae. Qui enim de re aliqua gloriatur & exultat, quales in tali fortuna uos apparetis, nec uero Deo, more uestro, gratias agit, is seipsum Deum facit, sibi ipsi gloriam uendicat, nec in Deo, ceterum in sua tum uirtute, tum operibus, letatur. Quapropter, & si ore Deum quidem nominetis, manu uero Idolis thurificetis & litetis, nihil tamen in imo cordis uestri, hoc est. Verum de uobis ipsi magnificatentis, atque uobis placetis, quod tanta possitis, quae & ex merito, uos iuste adsequutos arbitramini. Quare & sagena uestra, uires & potentia uestra, immo & Deus uester est, cui immolatis & adoleitis incensum. Vestris namque uiribus nitimini, de ijs gloriamini, minutamini, & gaudetis. Si enim ille deus sint uobis, Idolum uestrum parum uobis siue leticiae, siue opis tribuerit. In eum modum Esaias tertio capite loquitur. Adorant, inquit opus manuum suarum, & opus quod digiti illorum fecerunt. Et Actorum septimo cap. Stephanus ait. Letabantur in operibus manuum suarum. Nam quod cuiquam uoluptati est, & quo quis fidit, id illi Deus est. Quandoquidem nemine praeterquam uno Deo fidendum sit, neque aliqua de re, quam Deo, gaudendum. Impij uero, ex operibus & potentia sua, quae illorum Deus est, consolatione recipiunt, nec enim aliud possunt.



## ANNOTATIONES.

Vult ergo tantū propheta dicere. Quam egregiā Deum habetis. Sagena, id est, propria potestas uestra, uobis Dei loco colitur, licet à Deo nostro eadem uobis obtigerit. Præterea & in eam blasphemā diuinus uates inuehitur, Quod gloriam Deo non tribuant, unde & apud Deum, ob ingentem illam ingratitude[m] & peruersum, uitioque dandum cultum, diem eis dicit. Perinde quasi dicat. Hic est fructus patientie tue, qua ultionem differendo, fortunam illorum amplias, ut ne dum homines supprimant, uerum & te ipsum impetere non uereantur, gloriamq; tuam, reti potentie sue, quam à te receperunt, referant acceptam. Id in caussa est, quod pars eius habitior inde facta sit, & tibus eius uberior. Hoc est, tanta potestate, tantum adeptus est regnum, tantaq; bona. Hinc bene saginatus est. At bene saginatu[m] esse, Idololatriam parit Mose in hymno suo confirmante. Impinguatus, incrassatus, dilatatus est, unde recalcitrauit. Geminus ille Dei cultus, Immolare, a dolere incensum, in perfrequenti Scripturae usu est. e Mosi lege promanans. Num uero & Babylonijs eadem cultura ratio fuerit, Vel, an ne Propheta hisce uocibus, illorum uoluerit significare cultum, suo cuiusq; arbitrio relinquo. quandoquidem non multum in co situm sit.

Quam ob causam adhuc adsiduo expandit rete suum neq; unquam a mortalium cæde sibi temperabit.

E 2 Cresc.



Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit, ut adeo non saturatur, imò potius amplectur nummis auaritia. Eiusdem conditionis sunt, quæcunq; delitæ mortalium scelerate delitiæ. Quo quisquam maiore honore præditus est, eo maioribus ornatum secutur. Quo pluribus quisquam terris populisq; dominatur, hoc ad dilatandos regni sui fines cupidior est.

De Alexandro Magno Græci Historici ita memorie prodiderunt, Quod dominandi eius libido, non satiabatur uno dumtaxat mundo. Eadem ratione & Habacuc irrestinguibilis habendi sitis regem Babyloniorum arguit. Nempe quod suo non contentus sit, sed etiam si fors eius pinguis sit, adhuc tamen rete suam sine contaxione expandat, ut regni sui fines augustiores reddat. Atq; hoc ipsum, homines interficere uocat. Nam & terras & populos consequi, secus fieri non potest, quam cæde hominum. Id uero latrocinantia auaritia parum curæ est, modo ditescat & impinguetur. Hoc loci uides ipse, ut retis nomine, potestas eius accipienda sit, qua homines cum trucidat, tum bonorum sibi spoliat.

## CAPVT SECVNDVM.

Hic super custodiam meam  
sto, & super munitionem  
consisto, uideoque & cons

templor